

Bidrag til de danske Tvillingtaarnes Udviklingshistorie.

Af C. G. Schultz.

1. Sct. Olai Kirketomt i Roskilde.

Under de gamle Kvarterer af Roskilde By ligger der et sort Kulturlag, der paa sine Steder er saa tykt, at man først i en Dybde af over to Meter under det nuværende Jordsmon støder paa Niveauet for den ældste Bebyggelse. Liggende saa langt nede har Resterne af det middelalderlige Roskilde været udmærket sikret mod tilfældige Forstyrrelser; intet Under, at næsten ethvert Bygningsforetagende, hvert Vejarbejde i den ældre Bydel øger vort Kendskab til Stadens Udseende i gamle Dage, og ikke mindst vor Viden om Kirkerne. Gennem Studiet af de bevarede middelalderlige Dokumenter har vi nok god Rede paa, hvor talrige disse har været og hvor omtrent de har ligget, og faar derigennem en levende Forestilling om, i hvor høj Grad Byen var præget af sin Værdighed som Bispesæde. Men først ved den senere Tids Grundgravninger og de derpaa følgende planmæssige Undersøgelser faar vi Syn for Sagn. Det skete saaledes, da Møbelhandler P. Sørensen i 1933 begyndte at lade Kælderen til sin Nybygning i Sct. Ols-gade Nr. 8 udgrave. Man havde ikke kørt mange Læs Jord bort, før der dukkede svære Kampestensfundamenter frem, hvis store Bredde tydede paa en Bygning ud over det almindelige. Selv uden noget videre Kendskab til sin Bys Historie var enhver Roskildenser straks klar over, at det var Resterne af Sct. Olai Kirke, der var kommet for Dagen — det kunde man jo læse sig til paa Gadeskiltet.

Ejerens Imødekommenhed og andre heldige Omstændigheder, særlig den, at Fundet blev gjort en Lørdag Eftermiddag, saa det var muligt at arbejde uhindret den følgende Søndag, satte Nationalmuseet i Stand til at foretage en ret udtømmende Undersøgelse af den frilagte Del af Kirketomten.

Som man ser (Fig. 1), har Sct. Olai ligget omtrent midt i den aflangt firkantede Karré, der mod Syd, Vest, Nord og Øst begrænses henholdsvis af Algade, Sct. Olsgade, Sct. Olsstræde og Rosenhavestræde¹. Paa Figuren er den nyere Bebyggelse prikket, det fremgravede Parti af Kirken mørkt skraveret, hvorved det manglende af Kirkens Vestparti er rekonstrueret. Et nøjere Regnskab for, hvad der var Lejlighed til at indmaale nøjagtigt, giver Udgravningsplanen (Fig. 2).

De fremgravede Fundamenter gav ved deres Dybde og Bredde og de til dem anvendte delvis meget store Sten et udmærket Eksempel paa Middelalderens solide Byggesæt, og satte de ved Grundudgravningen beskæftigede Arbejdere paa en svær Styrkeprøve. Særlig mod Vest, ud mod Gaden, var Grundvoldene meget brede, sikkert et Vidnesbyrd om, at Kirken havde haft et anseligt Taarnanlæg. Mod Nord, Vest og analogt hermed sikkert ogsaa mod Syd var disse Taarnfundamenter ca. $2\frac{1}{4}$ m brede. Kirkeskibet har med sine lavere Mure ikke krævet saa solid en Fundering, men ogsaa her var Grundvoldene ret svære, rundt $1\frac{1}{2}$ m. Skibets Vestmur, der naturligvis ogsaa maa have gjort Tjeneste som Taarnets Østmur, blev iagttaget i saa godt som hele sin Udstrækning, af de hertil stødende Langmure fremkom et kort Stykke af Nordmuren samt paa et enkelt Sted lidt af Sydurens Inderflugt. Kirkeskibet har da haft den særdeles betydelige Bredde af rundt $8\frac{1}{2}$ m indvendigt Maal mellem Fundamenterne. Efter dette maa Kirken sikkert oprindelig have udfyldt omtrent hele Pladsen mellem Sct. Olsgade og Rosenhavestræde og alt i alt have været mellem 30 og 40 m lang, hvilket vil sige, at dens Proportioner har svaret til de fleste andre tidlig-middelalderlige (romanske) Kirkers. Naar den udmærkede Roskildehistoriker H. Behrmann² udtaler, at „naar vi betragte den smalle

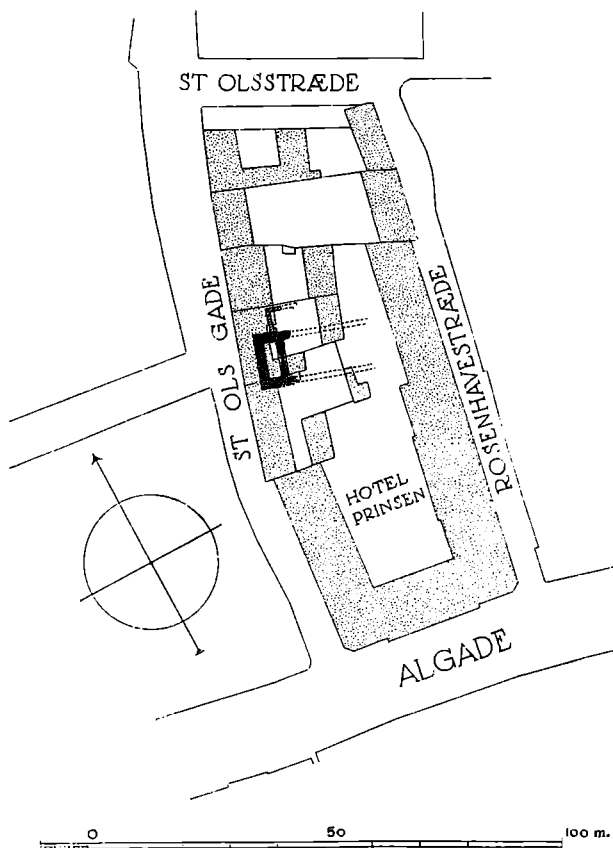

Fig. 1. Situationsplan. Den nuværende Bebyggelse paa Tomten er rykket noget tilbage fra Sct. Olsgade.

Strimmel Jord mellem Olsghaden og Rosengaardsstræde, kunne vi let gjøre os et Begreb om, hvor lille Kirken maa have været", saa har han altsaa ikke faaet saa ganske Ret. Noget andet er, at der maa have været meget kneben Plads paa Kirkegaarden. Efter hvad Resens Kort angiver, har denne været meget smal i nord-sydlig Retning. Mod Syd, stødende lige op til Kirkens Vestparti, laa ifølge Behrmann³ en grundmuret Residens for en Vikar, som forrettede Tjeneste ved Alteret i det af Kathrine Dorff 1470 stiftede Kapel paa Dom-

kirkens Nordside, der 1615 fortrængtes af Christian den Fjerdes store Renæssancebygning. De tre Boder for Fattige, Søren Olsen 1592 opførte paa Kirkens Grund ud mod Olsgade, var hver paa kun 3 Fag Væggerum, saa mere end højst 25 m bred kan Kirkegaarden ikke have været.

Det er derfor maaske ikke alene udfra Ønsket om at ligge saa tæt som muligt op ad Kirkens hellige Mure — ja, om muligt i dens Tagdryp —, at der er saa lidt Albuerum mellem de Par murede tidligmiddelalderlige Grave, der var Lejlighed til at undersøge og indmaale udenfor Kirkens Fundamenter, omkring hvilke der ogsaa laa tæt med Knogler stammende fra Lig gravlagt uden skærmende Stendække. (Den nordvestlige Del af Grunden var udgravet, da Undersøgelsen begyndte.)

Gravene ved Skibets Nordvesthjørne (Fig. 2, A—D) er der for saa vidt Anledning til at behandle først, da de kan oplyse lidt om den spinkle Tilbygning, der har dækket en Del af Kirkens Nordside. Ved Opførelsen af denne har man nemlig fuldstændig ødelagt Grav D, medens man er faret noget blidere frem mod Grav C, der foruden Skelettet af sin oprindelige Beboer viste sig at rumme et stort Antal Knogler af mindst 2 forskellige Individier, et Vidnesbyrd om, at man har behandlet de Kristenben, man ved Grundudgravningen til denne senere Tilbygning kom over, med en vis Pietet. Ved Funderingen er flere af Grav C's midterste Dæksten blevet løftet af og Graven fyldt med Kampesten i den fornødne Bredde. I Tilbygningens Inderhjørne (se Fig. 2) er der anbragt et Par fremspringende Kampesten, næppe tilfældigt, snarest et Vidnesbyrd om, at Tilbygningen har været hvælvet, og at der her har staaet en Hvælvingsspile. Efter Fundamentets ringe Bredde — kun ca. 75 cm — og efter Hvælvingsspillen at dømme, maa denne Tilbygning være temmelig sen, antagelig fra 14.—15. Aarhundrede.

Gravene A og B (Fig. 3) var de eneste af de — ialt 11 — undersøgte Grave, der var fuldstændig urørte. Da Dækstenene blev tjernede, viste det sig, at der kun var trængt meget lidt Jord ned i Kisternes Indre, hvor Skeletterne laa i fuldstændig Orden. Graven B

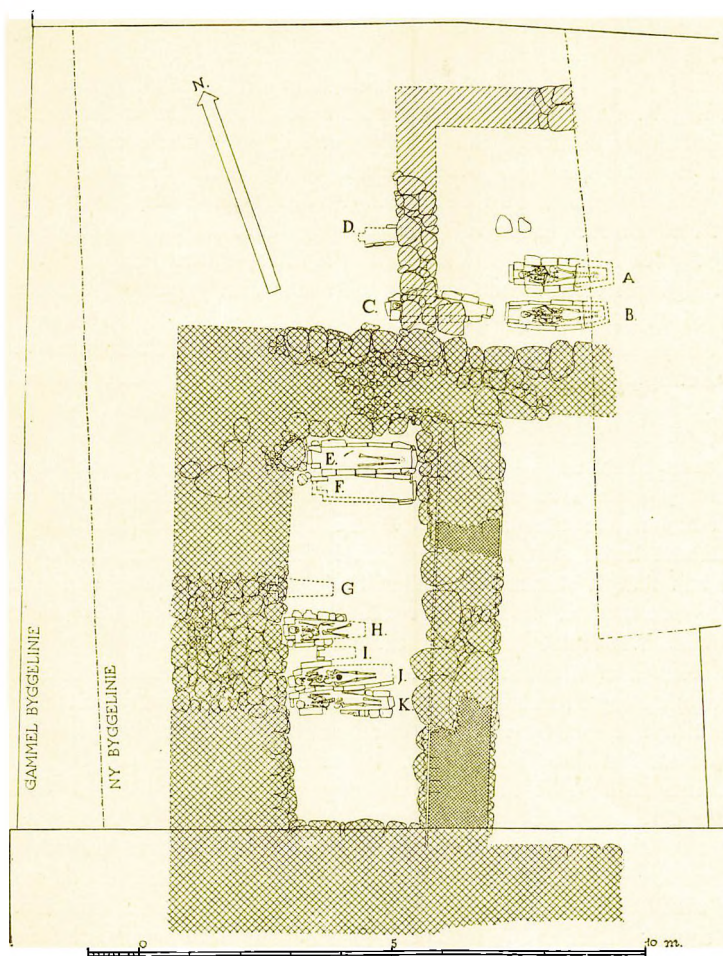

Fig. 2. Plan (Maal 1:150) af de udgravede Fundamenter og Grave. De bevarede Rester af Fraadstensmurværk er vist ved tættere Skravering. Grundudgravningens Grænser er angivet med stiplede Linier.

var — efter sin Plads at dømme — den ældste, eftersom den laa nærmest Kirken, paa en fornemmere Plads end A. Den var muret af tynde Kridt- og Fraadstensplader, en Slags Hovedrum havde man frembragt ved at anbringe to smalle Kridtstensflager i Hovedendens Hjørner. Paafaldende nok laa Kraniet — skønt i ganske rigtigt Forhold til Resten af Benraden — slet ikke i Hovedrummet, hvilket havde været forstaaeligt nok, hvis der havde været mindste Spor af en æl-

dre, oprindelig Gravlæggelse. Som Forholdene var, maatte man gaa ud fra, at Graven var muret ved Jordfæstelsen af det Individ, der blev fundet i den. Det er ganske vist muligt, at den murede Kiste er faldet noget for stor ud, omend noget saadant vistnok ikke er set før, og i saa Fald er det alligevel mærkeligt, at man ikke har lagt den Døde med Hovedet paa den forberedte Plads og ladet den overflødige Længde af Kisten falde i Benenden. Mulig er den Døde blevet gravlagt med en eller anden Hovedbeklædning; hvis det har været en høj Gejstlig, en Bisp, da maaske med en Bispehue, omend Pladsen næppe kan siges at være fornem nok for en saadan Rangsperson. Skelettet var af en 45—55-aarig Mand⁴.

Efter sin Plads skulde Grav A være yngre, hvilket bekræftes ved en Betragtning af det Materiale, den var muret af, og dettes Behandling. Dens enkelte Sten var tykke Blokke, ikke saadanne tynde Flager, som de Grav B var dannet af. Stenenes indadvendende Flader — deres Skuesider — var ganske svagt lodret riflede — Spor af deres første grovere Tildannelse, der ikke var blevet helt udslettet af den afsluttende Glatkrabning. Denne Teknik er baade hos os og i Udlandet kendt som forholdsvis sen indenfor den romanske Periode og kan tidligst stamme fra anden Halvdel af 12. Aarhundrede. Graven indeholdt et fuldstændigt Skelet af en 35 til 45 Aar gammel Kvinde, hvis Højde har været ca. 156,8 cm.

Resten af Gravene faldt i to Grupper, begge i Kirkens Taarnrum. Gravene E og F, hvoraf E var den ældste, idet dennes Sydside delvis var benyttet som Grav F's Nordside, var begge stærkt forstyrrede og indeholdt kun spredte Benrester. Gravene G—K dannede en tæt samlet Gruppe længere mod Syd omkring Taarnrummets Midte. To af disse delvis sammenbyggede Grave har efter deres ringe Størrelse at dømme været Barnegrave (G og I)⁵. Over den sidste Gruppe af Grave laa der en smuk Ligsten med Indskrift⁶; den var slaet i to store og enkelte mindre Stykker, et af de største Brudstykker laa med Oversiden nedad. Der er dog ingen tvingende Grund til at antage, at Stenen oprindelig har ligget over nogen af de Grave, der befandt sig under den; den kan lige saa godt stamme fra en hvilken som helst anden Plads indenfor Kirken eller Kirkegaarden.

Af Graven J — den eneste af de sidstbehandlede Grave, hvori der fandtes et nogenlunde velbevaret Skelet — manglede baade Fodendens og det meste af nordre Langsides Sten samt Dækpladerne over det hertil svarende Afsnit af Kisten. Denne Forstyrrelse er antagelig sket ret tidligt, eftersom man fandt en lille Roskilde-Mønt fra Erik Klippings Dage^{7a} mellem Benradens Laarknogler lige under Bækkenet (angivet ved en rund Plet paa Planen Fig. 2).

Graven K var ligeledes i nogen Grad forstyrret i den nederste Ende, derimod var den øvre intakt. Af alle de undersøgte 11 Grave

Fig. 3. To Grave ved Kirkens nordre Langmur. Til venstre en Mandsgrav, til højre en Kvindegrav (betegnet med B og A paa Fig. 2).

var denne den eneste, der besad en Antydning af Gravgoods, idet der omkring Ligets Hals har hængt en tynd Kæde, kunstfærdigt slynget af tynde Sølvtraade, hvoraf kun et omtrent 2 cm langt, stærkt forvitret Stykke lod sig optage.

Af de sidst omtalte Stengrave var Graven E udelukkende sat af Fraadsten; de øvrige var for Størstedelen af samme Materiale, dog med mange Kridtsten iblandt. Graven E udmærkede sig desuden ved at være den eneste af samtlige undersøgte Grave, der havde en Bund, dannet af Fraadstensflager og dækket med et tyndt Pudslag.

Det eneste Holdepunkt for en Tidsfæstelse af disse 11 Grave er det Materiale, de er byggede af, og dette kan ikke siges at være nok til en nøjagtigere Datering. Sikkert er Grav A den yngste af dem alle og den maa antages at stamme fra Tiden henimod 1200. Fler-tallet af de øvrige er utvivlsomt adskilligt ældre. I hvert Fald Grav E

kan gaa helt tilbage til omkring 1100, men i Almindelighed vilde man vel datere den til første Halvdel af 12. Aarhundrede.

Det er beklageligt, at det altsaa viser sig umuligt at datere blot en enkelt af disse ældre Grave bestemtere, thi alle Graveene er givetvis, saaledes som de ligger i Forhold til Kirkens Fundamenter, yngre end denne og kunde i saa Fald have givet os en Tidsgrænse, før hvilken Kirken maatte være opført.

Om Kirkebygningens Alder oplyser Kampestensfundamenterne intet, men heldigvis var der bevaret mere af Muren mellem Skib og Taarn, idet de nederste Skifter af selve det opgaaende Murværk i to Tilfælde laa paa Plads (se Fig. 2, hvor disse Partier er vist med tættere Skravering end Kampestensfundamenterne). Denne Vestmur har været 115 cm tyk — Skibets Langmure har sandsynligvis haft samme Tykkelse — og havde ind mod Taarnrummet en 5 cm frem-springende Sokkel. Materialet — veltilhuggede Fraadstenskvadre — indordner Sct. Olai blandt vore tidligmiddelalderlige Kirker fra ca. 1100 og første Halvdel af 12. Aarhundrede. Af det ikke ubetydelige Antal ligeledes tidligmiddelalderlige Grave, der grupperer sig omkring dens mindre fornemme Vestende, og derfor ikke kan være de ældste, maa Kirkens Tilblivelse snarest sættes tidligt end sent i det nævnte Tidsrum.

Af Bygningsenkeltheder stammende fra Kirkens ældste Partier fandtes ved Udgravningen kun en ca. 32 cm lang og 13 cm tyk Stump Søjleskaft (Fig. 4 d). Den er ikke ganske cirkulær i Tværnsnit, et Bevis paa, at den Søjle, Stykket hidrører fra, ikke har været frit-staaende. Efter dette maa enten Kirkens Portaler eller dens Korbue eller Apsisbue — hvis den da har haft en Apsis — eller maaske alle de nævnte Muraabninger have været prydet med indfældede Hjørnesøjler⁷. Mest sandsynligt er det dog Korbuen, der har været saaledes udmærket, thi Søjleportaler kendes ellers ikke her paa Sjælland. Et lille Søjlefodstykke (Fig. 5 i), der nu befinder sig i Roskilde Bys Museum, blev i 1855 fundet ude i Duebrødre Vænge. Det stammer rimeligvis fra Sct. Olai, idet de ved Kirkens Nedbrydning i 1570 indvundne Materialer kom Duebrødre Kloster til gode. Denne Søjlebase, der jo er et ganske kultiveret Arbejde, burde kunne støtte os i vort Forsøg paa at datere Kirken, men desværre er dens Lige aldrig set for, og noget Sammenligningsmateriale findes ikke. Der er anvendt

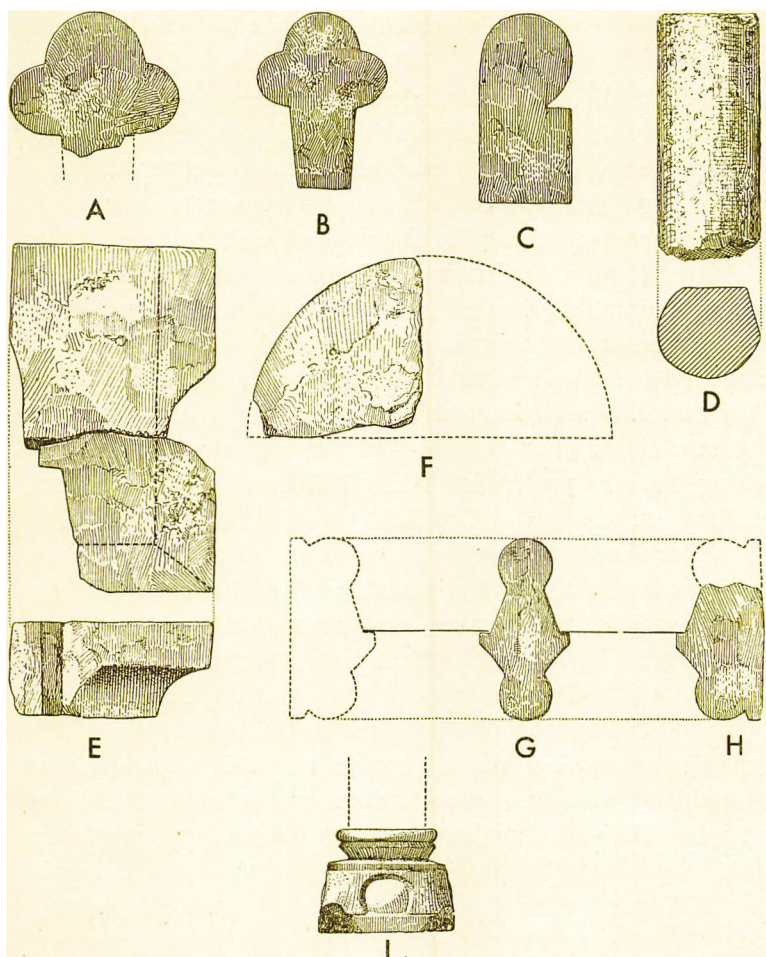

Fig. 4. Formsten og andre Bygningsdele fundet ved Udgravningen (Maal 1:10). A, B, C og G—H er af Tegl, E og F af Kridt, D af Fraadsten og I enten af Fakse- eller gotlandsk Kalksten.

det samme smukke og omhyggelige Arbejde paa alle dens Flader, hvilket giver os et Fingerpeg om, hvilken Plads den oprindelig blev hugget til. En Søjle af saa smaa Dimensioner og beregnet paa at kunne ses fra alle Sider kan ikke have været bestemt til at smykke en Portals eller en Korbues Sider, men maa langt snarere stamme fra en eller anden lille søjledelt Muraabning — enten fra et romansk Taarns Lydaabninger eller fra de Arkader et saadant Taarn af den

mere udviklede Art ofte ind mod Kirkerummet har i sin næstunderste Etage.

At Sct. Olai Kirke har haft et Taarnanlæg, er sikkert nok, ellers vilde de fundne Grundvolde fra Kirkens Vestparti ikke have været saa svære. Men Fundamenterne giver endnu en Oplysning. Taarnets Grundplan maa have været aflangt firkantet, mindst lige saa bred som Kirkeskibet, men af forholdsvis ringe Udstrækning i Kirkens Længderetning. Sct. Olais Taarnanlæg har efter dette enten været beslægtet med de i Skaane ret hyppige brede Vesttaarne, eller det har været tvillingdelt som de bekendte Kirketaarne i Fjenneslevlille og Tveje-Merløse. Bedre end mange Ord kan de tegnede Rekonstruktioner (Fig. 5 a-b) — der selvfølgelig ikke gør Fordring paa at være rigtige i Enkelthederne — give en Forestilling om disse to Muligheder.

Efter Fundamenterne at dømme er det endvidere muligt, at Taarnets Smalsider (mod Nord og Syd) har sprunget noget frem for Skibets Langmure, saaledes som det er antydnet paa Tegningen (Fig. 5 b); dog kan man ikke anse dette for absolut givet, thi Fundamenterne kan meget vel have været tykkere end det opgaaende Murværk. Denne Usikkerhed gør det umuligt at fastslaa det nøjagtige Forhold mellem Taarngrundplanens Dimensioner, hvilket er beklageligt, eftersom vi udfra Forholdet mellem Taarnets Bredde og Længde dog med nogenlunde Sandsynlighed kan skønne, om det har været tvillingdelt eller ej. De nævnte Maal forholder sig ved Sct. Olai som 1 til knap 2 og udelukker saaledes ikke en øvre Todeling af Taarnet, især ikke, hvis der har været Afsæt i Murene højere oppe. Magleby Kirke paa Møen⁸ har et — nu sammenbygget — Tvillingtaarn, hvis Grundplan ikke er saa langstrakt; her er Forholdet mellem Længde og Bredde omtrent 1 til $1\frac{2}{3}$. Efter sjællandske Forhold maa vi i Virkeligheden snarest regne med et Tvillingtaarn, thi medens de udelte skaanske „brede Vesttaarne“ for det meste har meget langstrakte Grundplaner⁹, saa gælder dette ikke den eneste sikre sjællandske Repræsentant for denne Taarntype: Lyderslev Kirketaarn paa Stevns¹⁰, hvis Plandimensioner nærmest

er 1 til $1\frac{1}{2}$. Den delte Variant af det brede Vesttaarn, Tvillingtaarnet, har utvivlsomt været den mest yndede Vest for Øresund, saa vi fejler næppe, naar vi tænker os Sct. Olais Front mod Olsgade smykket med to Taarne.

Hvordan Sct. Olais Taarnanlæg har set ud i Enkeltheder, kan vi ikke afgøre med fuld Sikkerhed. Givet er kun, at dets Underrum ikke kan have aabnet sig med tre Buer ind mod

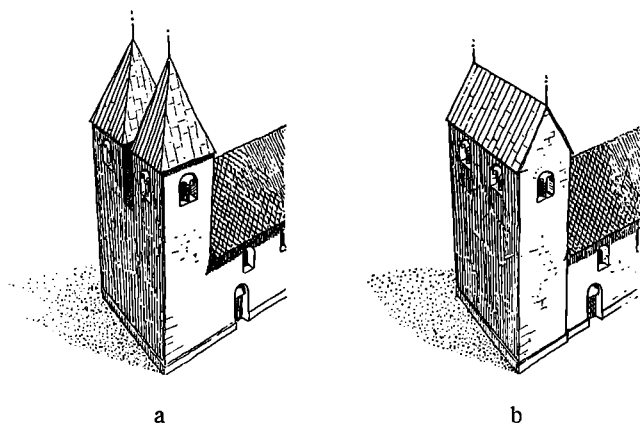

Fig. 5. a—b Skitser af de to i Teksten nævnte Taarnvarianter, det tvillingdelte (a) og det i Skaane almindelige, brede udelte, Vesttaarn (b). Begge Taarn typer kan springe frem for Kirkeskibet som vist ved b.

Skibet, saaledes som det er Tilfældet med Tveje-Merløses Taarn, thi herimod strider de Strækninger Fraadstensmurværk, der endnu kunde ses paa Fundamenterne af Skibets Vestvæg og som viste, at der her højst kunde have været en enkelt forholdsvis smal Bueaabning mellem de to Bygningsafsnit. At der slet ingen Forbindelse skulde have været, er efter vort Kendskab til saadanne Taarnanlæg — baade skaanske og sjællandske — ganske utænkeligt. I Lighed med, hvad vi kender fra næsten alle brede Vesttaarne, delte eller udelte, maa vi forestille os, at der fra Sct. Olai Kirkes Skib har været Adgang til Taarnrummet. Herfra har man ad en Trappe — vel at Træ — kunnet naa op i dets næste Etage, og denne har efter Roskildeskik sandsynligvis haft Bueaab-

ninger ind mod Kirkerummet og saaledes gjort Tjeneste som en Slags Tribune — Empore, som Tyskerne kalder det. Disse Bueaabninger kan meget vel have været prydet med smukke Enkeltheder, og f. Eks. have haft Søjler med Fodstykker som det, der blev fundet i Duebrødre Vænge.

Under Udgravningen saas ikke det mindste Spring mellem Kirkens og Taarnets Fundamenter, de var tilsyneladende lagt samtidigt og omhyggeligt ført lige langt ned i Grunden, helt ned i det stive, gule Ler. Taarnet har da sikkert været jævngammelt med Kirken og som denne af Fraadsten.

De øvrige Bygningsenkeltheder afbildede paa Fig. 4 antyder hvilke Forandringer, der senere er blevet foretaget ved Kirken.

Som andre tidligromanske Kirker har Sct. Olai oprindeligt ikke været hvælvet, men har kun haft Lofter af Træ, hvilket kunde medføre Kirkens fuldstændige Ødelæggelse i Tilfælde af Ildsvaade. For at afværge denne Fare, maa man senere have overhælvvet Kirken, thi Profilstenene (a, b, e og f) stammer tydeligt nok fra Hvælvinger, a og b fra disses Ribber, medens e og f sikkert er Dele af de Piller, der har opdelt Langmurene i Fag, og hvorpaa Hvælvenes Ribber, Buer og Kapper har løbet sammen. Disse bærende Piller har, efter den kridtskaarne, kvartrunde Sten (f) at dømme, været formet som 48 cm tykke Halvsøjler, og den hulkehlede, retkantede Dækpladesten (e), der ogsaa er af Kridt, viser, at Hvælvingspillernes Halvsøjler maaske foroven har været kronet af Trapezkapitæler af Tegl. Baade Ribbeprofilet og de halvsøjlelignende Hvælvingspiller kan ses i Domkirken den Dag i Dag, og de nyeste Undersøgelser har vist, at ogsaa Sct. Laurentius paa Torvet, Sct. Ib og Vor Frue Kirkes andet Koranlæg fra Absalons Bispetid har haft samme Slags Hvælv, og at disse enten maa stamme fra 12. Aarhundredes Slutning eller fra det tidlige 13. Aarhundrede. Sct. Olai Kirkes Hvælvinger er vel snarest indbygget endnu inden Aar 1200.

Det er ikke let at sige, hvortil Profilstenen (c) har været benyttet; man murer Hjørnesøjler med Sten af denne Form, saa der er flere Muligheder. Mest sandsynligt stammer Stenen fra et rundstavprydet Vindue indsat samtidig med Hvælvningernes Indbygning, thi Kirkens oprindelige, romanske Vinduer har sikkert, som altid ved de tidligmiddelalderlige Kirkebygninger, været faa og smaa og ikke givet saa meget Lys, som vi véd, at man fordrede omkring 1200¹¹.

Vidnesbyrd om sentmiddelalderlige (gotiske) Bygningsforetagender ved Kirken er, foruden den lille Tilbygning (Vaabenhus) paa

Nordsiden, de fundne Formsten (Fig. 4 g—h), hvoraf h er en Karm-sidesten med enkelt Glasfals (Glasset er antydnet med en enkelt Linie paa Figuren), og g er en Formsten med Glasfals til begge Sider stammende fra en Vinduesmidtpost. Stenene viser, at Kirken — antagelig i 14.—15. Aarhundrede og snarest sent i dette Tidsrum — har faaet indsat store, sikkert spidsbuede, gotiske Vinduer festligt opdelte med Stavværk.

Trods Sognets relative Lidenhed har Kirken været ganske anselig. Men i Middelalderen udgjordes Kirkens Indtægter for en stor Del af fromme Besøgendes Offergaver, og Sct. Olai laa godt, lige op til den af Byens Gader, der modtog det meste af Færdselen fra Havnen og det nordlige Opland. Der-til kommer, at Hellig Olav allerede meget tidligt var en af de mest folkekære Helgener i Norden, om hvem Adam af Bremen, der skrev sit Historieværk omkring 1070, siger: „Hans Fest bliver fejret den 29. Juli og er mindeværdig for alle det nordlige Oceans Folk, nemlig for Nordmændene, Svenskerne, Goterne, Danskerne og Slaverne¹².“

Om Kirkens Historie i Middelalderen og senere véd vi ikke nævneværdigt, vi kan kun angive, hvornaar den er nedbrudt.

Efter Reformationen var Landet som Helhed og Købstæderne i Særdeleshed fulde af overflødige Kirker. Disse Ødekirker, der tilfaldt Kronen, maa i et Par Menneskealdre have udgjort et meget karakteristisk, men lidet pynteligt Træk i Byernes Fysiognomi — og ikke mindst i Roskilde. I Stenene i Kirkernes metertykke Mure og i det svære Egetømmer i Tagværkerne stak der store Værdier, men at denne Kapital af Materialer ikke snarest af foretagsomme Mænd blev omsat og anvendt til brede Borgerhuse viser, i hvilken Grad det ogsaa som Købstad var gaaet tilbage for Roskilde. Det varede forbausende længe, inden de dødsdømte Bygninger helt forsvandt fra den fattige By. Kirken paa Torvet, Sct. Laurentius, blev ganske vist allerede sløffet 1537, men dette synes at være en Undtagelse og skyldes sikkert, at den optog megen og kostbar Plads paa Byens smalle Hovedtorv. Saa sent som i Begyndelsen af 1700'erne maa der have været imponerende Ruiner tilbage af Graabrødreklosteret, og Cementen til Christian den Fjerdes Tøjhusbygninger blev for en Del brændt af Fraadsten fra Roskilde, der maa stamme fra denne Bys nedlagte Kirker. Kirkenedbrydningen maa være, og vides i et Par Tilfælde at være sket, efterhaanden som man fik Brug for Materialeerne.

Sct. Olai fik Lov at staa til 1570, da Frederik den Anden forenede „Duebrødre Gods, Spitals Gods og noget andet mere Gods“ og deraf dannede den Institution, der i Christian den Sjettes nye Fundats af 1740 omtales som „det saakaldte Duebrødre Kloster“. Frederik den Andens Stiftelse har tydeligt nok medført større Bygningsarbejder, eftersom man véd, at Bjørn Andersen, dengang Embedsmand paa Københavns Slot, ved et Brev¹³, udstedt den 12. Juli 1570 i Vordingborg, fik Besked om, at den bagved Roskildegård liggende øde Sct. Olai Kirke var blevet givet til Duebrødre Hospital, og at han skulde lade dettes Forstander nedbryde Kirken og anvende Sten og Tømmer derfra til Hospitalets Bygning. At Kongens Befaling omgaaende blev udført, er der i dette Tilfælde ingen Tvivl om¹⁴, i al Fald maa Nedbrydningen være sket inden 1592. I dette Aar byggede nemlig Søren Olsen, første Kapellan ved Domkirken, seks Boliger for fattige Husvilde paa Sct. Olai Kirketomt. Af disse laa de tre mod Vest ud til Sct. Ols-gade, de tre andre mod Øst ud til „lille Sct. Olufs Stræde“ (Rosenhavestræde). Fundene viser, at Kirken mod Vest naaede næsten ud til Gaden, saa den maa være nedbrudt inden Stiftelsens Bygninger blev opførte. Disse „Hr. Søfren Olufsens Boder“ er vist paa Præsident Resens Kort af 1677 over Roskilde (S. 97, Nr. 42), og Syd herfor er angivet den „Have, hvor tilforn har staaet Sct. Olufs Kirke“. Stiftelsen gør stadig Gavn efter sin oprindelige Bestemmelse, omend den i 1830'erne blev flyttet fra det Sted, hvor Søren Olsen grundede den. Det Forhus, der blev nedbrudt i Sommeren 1934, indeholdt ikke det mindste Levn fra hans Dage. Om denne gavmilde Mand minder nu háns og hans Hustrus Ligsten, der ligger i Domkirkens nordre Sideskib¹⁵ skraas for Udgangen til Oluf Mortensens Vaabenhus. Ifølge Indskriften døde han i 1601, i sit 69. Aar.